

SİLSİLENÂME-İ MANZUME-İ ‘ADLÎ EFENDÎ

ÖZ

Bu makalede, XVII. yüzyıl divan ve tekke şiiri temsilcisi Şeyh Hasan Adli Sünbülî’nin, Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu 1398 demirbaş numaralı Sünbülî Tarikatı için yazılmış “Silsilenâme-i Manzume-i ‘Adlî Efendi” eseri transkript edilerek muhteva incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın sonunda da Metin ve Tıpkıbasım kısımları eklenmiştir.

Hasan Adlî Efendi’nin Hayatı ve Sünbülî Tarikatındaki Yeri

Hasan Adlî Efendi, lakabı Adlullah; künyesi Ebu’l-Mütevekkil’dir (Vassâf, 2005). Adlî Efendi bugün Kuzey Makedonya sınırları içinde bulunan İştîp kasabasında doğmuştur. Babası da kendisi gibi Sünbülî tarikatının mensuplarından Necmettin Hasan Efendi’dir. Adli Efendi sırasıyla Balat Dergâhı Ferruh Kethuda Zaviyesi, Yanya, Manastır ve son olarak padişah fermanı ile getirildiği İstanbul’da irşat faaliyetlerinde bulunmuştur. Babasının vefatı üzerine Sünbülî Asitanesi şeyhi olmuştur. Adlî Efendi bu görevi sırasında miladi 1617 senesinde vefat etmiştir.¹

Adli Efendi Sünbülüye tarikatına sekizinci silsileden post-nişin olmuştur. Hafız Hüseyin Ayvansarâyî’nin Mecmuâ-i Tevârih adlı eserinde bulunan “*Koca Mustafa Paşa’da Şeyh Olanları Beyan Eder*” başlıklı silsilenâmede Adli Efendi için şu beyitler yer almaktadır:

Hazret-i Adlî Efendi ol sipehsalar-ı aşk
Yedi yıl şeyh oldu anda kıldı nefî mâsivâ

Sahn-ı aşka bârgâhın kurdu ol sultân-ı aşk
Âşiyânın âstân-ı sünbül etti ol hü mâ

Zâtına zevk-i ilâhî şöyle te’sîr eylemiş
Gece gündüz ânı sergerdân edip aşk-ı Hüdâ

Âşiyânın sünbülünde bûy-ı aşkı neşr için
Merkâd-i pâkin güzergâh eylemiş bâd-ı sabâ

¹ Nev’izâde Atâî’nin Hadâ’îku’l-Hakâ’ik fî Tekmiletî’ş-Şakâ’ik Zeyli’nde Hasan Adli Efendi’nin ölümü için şu ifadeler geçer: “...ol buka-i mübarekede neşr-i ma’ârif ve nisâr-ı letâif üzere iken biñ yigirmi altı Şevvâl’inün avâhirinde müddet-i hayâtı âhir ve pençe-i sath-gîr-i ecelden dem-beste-i menâfiz ü menahir olmuş idi. Zâviye haremide defn olunup Eyyûbî Emir Efendi nigîndân-ı makâm- kerimlerinde cây-gîr oldı.” (C.1, s.1539).

Eserleri

Hasan Adli Efendi, yetiştiği tekke-tasavvuf ve tarikat çevresinden muhtevasını alan bir edebi gelenekle eserler vermiştir. Eserlerinde ağırlıklı tema olan dini konuların yanında ailesi, silsilesi ve ilahi aşkı işlemiştir. Adlî Efendi'nin bugüne kadar tespit ettiğimiz eserleri şunlardır: *Tergibat, Mürettep Divan, Dürr-i Nazîm, Silsilenâme*. Tergibat mesnevisi 2001 Aynül Özbekoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bu mesnevinin daha sonra birçok farklı kütüphanede yazma nüshaları tespit edilmiştir. Adlî Efendi'nin diğer eseri ise olan Divanı'nın tek nüshası Recâî Mehmet Efendi Kütüphanesi Yazmalar bölümü 6941 demirbaş numarada kayıtlıdır. Ayrıca edebi yönden değer taşıyan Dürr-i Nazîm adlı eseri ve mevcut Divan tarafımızdan hâlihazırda çalışılmaktadır.

Nüsha Tavsifi

Eser Süleymaniye Kütüphanesi Atıf Efendi Koleksiyonu'nda 1398 demirbaş numaralı mecmuada bulunmaktadır. Farklı yazarlara/müstensihlere ait manzum ve mensur parçaların yer aldığı mecmuda Silsilenâme, 17b-18b sayfaları arasında yer almaktadır. Eserin serlevhası kırmızı, içerik manzum kısım siyah mürekkeple nesih yazıyla yazılmıştır. Silsilenâme 35 satırdan ve mesnevi şeklinde kafiyeleşmiş 34 beyitten oluşmaktadır. Eserin son beytinde Adlî Efendi mahlasında da yer vermiştir.

Silsilenâme aruzun Fâ'ilâtün/Mefâilün/Fâ'ilün(Fa'lün) kalıbı ile yazılmıştır.

Muhteva İncelemesi

Silsile kelimesi birbirine bağlı, birbiri ile ilgili şeylerin art arda gelmesi anlamına gelmektedir. Silsilenâme ise tasavvufta bir tarikatın birbirine icâzet veren şeyhlerinin isimlerini ihtiva eden liste anlamında kullanılmıştır (Tosun, 2009). Silsileyi oluşturan isimlerin yazılı olduğu belgeye silsilenâme veya tomâr denmiştir. Klasik Osmanlı şiirinde tarikatların ve tekke-tasavvuf ileri gelenlerinin yazdığı birçok silsilename mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de Sünbüli şeyhi Hasan Adli Efendi'ye aittir.

Silsilenâme son derece sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Sanatçının diğer eserlerinde görülen sade ve hikemî üslup kendini göstermektedir. Silsilenâme'nin yazılma amacı; tarikat mensuplarının silsilesini ezberletmek ve baştan beri gelen şeyhlere ve büyüklere saygı göstermektir. Silsilenâme'nin ilk beytinde geçen;

Diñle ey ṯalibān-ı rāh-ı Hüdā

Ne didi Muştafi H̱abīb-i Hüdā

beyti eserin belli bir talebe grubuna hitaben yazıldığını göstermektedir.

Sünbüliye tarikatı Halvetiliğin bir kolu olarak ortaya çıkmış ve özellikle Balkanlar ve Anadolu'da gelişme göstermiştir. Halvetî tarikatın asıl kurucusu XIV.yy.da yaşamış olan Ömer el-Halvetî'dir. Ömer el- Halvetî'den sonra tarikat birçok farklı kola ayrılmıştır. Sünbüli tarikatı XVI.yy.da Sünbül Sinan tarafından Koca Mustafa Paşa'da kurulmuş ve kısa sürede tüm Balkanlara ve Anadolu'ya yayılmıştır (Yücer, 2010).

Bugün bilinen bütün tarikatlar silsilelerini Hz. Muhammed'e ve dört halifeye dayandırırılar. Silsilenâme'de de böyle bir yol izlenmiş Hz. Peygamber'in ismi anıldıktan sonra vahiy elçisi Cebrail Aleyhisselam ve Hz. İmam Ali'den sonra Halveti tarikatının büyükleri ve sonra da Sünbüli tarikatının kendisine gelene kadar şeyhlerini sıralamıştır.

Sünbüli tarikatı için yazılmış bilinen diğer bir silsilename ise miladi 1755/1756 yılında Kayıymzâde Muhammed Efendi ve Kürekçibaşızâde Ali Efendi tarafından yazılan Silsile-i Sünbüliyye'dir. Eser inceleme ve metin olarak Tuğba Özçelik tarafından yüksek lisans tezi yapılmıştır.

Silsilenâme'de yer alan Sünbüli silsilesi şöyledir:

1. Hz. Muhammed
2. Hz. İmam Ali
3. Hasan-ı Basrî
4. Habîb-i Acemî (ö. 130/747-48[?])
5. Dâvud-ı Tâî (ö.165/781 [?])
6. Ma'rûf-ı Kerhî (ö.200/815-16 [?])
7. Serîr-i Sakatî
8. Cüneyd-i Bağdâdî
9. Ebu'l Abbas Dîneverî (?)
10. Kadî-i Vahyeddin
11. Şehabettin Sühreverdî (ö.1234)
12. Kudbettin Ebherî(?)
13. Tebrîzî Şehabettîn
14. Muhammed Âhî
15. **Ömer el-Halvetî (ö.800/1397-98)**
16. Âhî Mîrem (ö.812/1409)
17. Hacı İzzeddin (ö.828/1425)
18. Sadreddîn-i Hiyâvî (ö.860/1455)
19. Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî (ö.868/1463-64)
20. Çelebi Aksarâyî (?)
21. **Sünbül Sinan (ö.936/1529)**
22. Germiyanlı Yâkub Efendi (ö.979/1571)
23. Yusuf Sinâneddîn

24. Alacahisarlı Necmeddin Hasan Efendi (ö.1019/1610)

25. Hasan Adlî Efendi (ö.1026/1617)

Adlî Efendi'den sonra Sünbûliye Tarikatı 3 kuşak onun soyundan devam etmiştir: Seyyid Mehmet Eyyûbî Efendi, Kerâmeddin Efendi, Mehmed Alâeddin Efendi. Hasan Adlî Efendi'nin soyundan gelen son âsitâte şeyhi Alâeddin Efendi'nin çocuksuz vefatıyla Mehmet Hâşim Efendi'nin soyundan postnişînlik devam etmiştir (Özçelik, 2018).

Sonuç

Klasik Türk şiirinin hemen her alanda hayata dokunduğu bir gerçektir. Divan şairleri, kültürel-sosyal birikimlerden sözlü zenginliklere, tarihi olaylardan dini-tasavvufî hayata kadar birçok unsura dokunarak şiirinin estetik boyutunun yanında içerik boyutunu da güçlendirmiş ve zenginleştirmiştir. Divan şiirindeki yeri oldukça geniş olan tasavvuf ve tasavvuf çevresinde kendine yer bulan nazım türü silsilenameler de bu zenginliğin bir ifadesi olarak incelenmeye değerdir. XVII.yy tekke-tasavvuf şairi Hasan Adlî Efendi'nin *Silsilenâme-i Manzûme-i Adlî Efendi* adlı eserinin incelendiği bu yazımız sanatçının külliyatını oluşturma yolunda önemli adımlardan biridir.

Kaynakça

- Atâî, N. (2017). *Hadâiku'l Hakâik fi Tekmileti's-Şakâik* (Cilt 2). (S. Donuk, Dü.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Ayvansarâyî, H. H. (1985). *Mecmuâ-i Tevârih*. (F. Derin, & V. Çabuk, Dü) İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Özbekoğlu, A. (2001). *Tergibat (Yüksek Lisans Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Özçelik, T. (2018). *Silsile-i Sünbûliyye (Metin-İnceleme)*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Tosun, N. (2009). Silsile maddesi. İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Vassâf, O. H. (2005). *Sefine-i Evliya*. (M. Akkuş, & A. Yılmaz, Dü) İstanbul: İstanbul Kitapevi.
- Yücer, H. M. (2010). Sünbûliyye. *Diyanet İslam Ansiklopedisi* (Cilt 38, s. 136-140). içinde İstanbul.

METİN

HĀZĀ SİLSİLENĀME-İ MANZUME-İ ‘ADLĪ EFENDİ VE Bİ-
ALLAHİ’L-TEVFİK

Fā’ilātün/Mefāilün/Fā’ilün(Fa’lün)

Diñle ey ṯalibān-ı rāh-ı Hüdā
Ne didi Mustafī Ḥabīb-i Hüdā

Virdi Cibril’e Ḥazret-i Allah
Güher-i Lāilāhe illallah

Geldi Cibril Rabb-i ‘izzetden
Mustafī’ye getürdi Ḥazretten

O kelāmıñna virdi Rabb enām
İtdi telķin Aḥmed’e o hümām

Aldı Aḥmed’dan ol İmām ‘Alī
Oldı ser-çeşme-i cüz ü küll velī

İtdi telķin lutf-ile ol imām
Ḥasan-ı Başrī’ye irişdi kelām

Aldı andan daḡi Ḥabīb-i ‘Acemī
Nāmı tıldırdı Rūm ile ‘Acemi

Dāvud-ı Tāi aldı andan hem
Kılmadı zerre deñlü hıç şübhem

Virdi Ma‘rūf-ı Kerḡi’ye o daḡi
Oldı ma‘rūf ḡalk içinde aḡi

Aldı andan daḡi Serir Sekāḡi
Yok durur bu sözün biliñ saḡatı

Seyyid-üt-tāife Cüneyd’e o dem
Kıldı telkîn o seyyid-i ‘âlem

Aldı andan o Şeyh Dîneverî
Ya‘ni hem şah o ma‘rifet güheri

Şöyle bil daḥî kâzî Vahyeddîn
Aldı andan süzüldü bu telkîn

Sühreverdi ebu’l-Necîb ey dil
Oldı tilmiz aña muḥakkaḳ bil

Oldı Kuṭbeddîn Ebherî andan
Bu kalamı işit dil ü cāndan

Andan alan daḥî Necāşî’dir
Rükn-i dîndir dimege nāşîdir

Daḥî Tebrizî-i Şehābeddîn
Oldı telkîn-i cān ile ol emîn

Daḥî seyyid-cemal ol ehl-i vefā
Aldı şıdk-ile nice zevḳ u şafa

Virdi İbrāhim’e bilin anı
Didiler zāhid aña Geylānî

Aldı Geylānî’den bilin o daḥî
Ḥalvetî ya‘ni ol Muḥammed Aḥî

‘Ömer el-Ḥalvetî daḥî andan
Ḥalvetî Mîrimiz² daḥî bundan

Geldi ‘İzzeddin’e bu dem telkîn
Birbirinden yetişdi bu āyîn

² Burada kastedilen kişi Halveti tarikatının ilk kurucularından Âhî Mîrem(ö.1409) olmalıdır.

Geldi Sadreddīn ki Ḥayā[v]ī³
Toludur ḥalk içinde ḥoş nāmı

Virdi ol daḥi seyyide anı
Nāmı Yaḥyā Velī-yi Şirvānī

Pīr Muḥammed yetiştī Yaḥyā’ya
İrdi o pīre andan sermāye

Çelebi Aḳsarāyī irdi aña
Sırr-ı tevḥidi bilki virdi aña

İrdi Sūnbül Sinān’a bu esrār
Geldi andan berü işit ey yār

İrdi Ya’ḳūb Efendi’ye andan
İşidiñ anı Yūsuf candan

Geldi andan bizim efendimize
Terbiyetle getürdi kendümize

Ḳuṭb-ı āfāḳ [u] mürşid-i kāmīl
Sırr-ı subḥāniye ‘ārif ü vāşıl

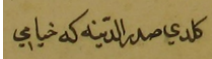
Ehl-i derde mu‘īn ü hem nāşır
Anı medḥ etmede dilim ḳāşır

Men ḥākem ki medḥ idem anı
Aña keşf olmuş ‘ālem-i Rabbānī

Nāmına didiler Ḥasan anıñ
Mürşid-i oldı bu dil ü cānıñ

Ḥamdulillāh ki ‘Adliyā geldiñ
Böyle bir pādīşāha ḳul olduñ

³ Yazma nüshada “...Şadreddīn’e ki Ḥayāmī” yazmaktadır. Sadrettin-i Hayāvî(ö.1455)’nin, Halveti tarikatında dördüncü silsileden şeyh olduğu bilinmektedir:

TIPKIBASIM
ATIF EFENDİ KÜTÜPHANESİ
Nu.1398

اقدي
هَذَا سِلْسِلَةٌ نَامَةٌ مَنُظُومَةٌ عَدِّي
وَبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ

دکله اي طالبان راهدا نديدي مصطفى جيب خدا

ويردي جبريله حضرت الله كه لا اله الا الله

كلدي جبريل رب غرتدن مصطفى به كورددي خضر

اوكلاميكه ويردي رتانا اندي تلقين احمد اوها

الدي احمدن اول امام علي اولدي سرچشمه جزوكلوني

اندي تلقين لطفله اول اما حسن بصريه ايرشدي كام

الدي اندن دخی جيب عجي نامي طولدردي مرويه عجي

داود طائي الدي اندن هم قلدي ذره دكلو هيج شبنم

وير معروف كرخي يه اودخي اولد معروف خلق اينجده اخي

الدي اندن دخی سر بر سقطة يوقدر هر بوسوزك بك سقطة

سيد الطائفة جنيد اودم قلدي تلقين اوسيد عالم

الذي اندن او شيخ دينوري يعني مشاهد او معرفت گهري
 شويله بلد اغي قاضي وحي الدين الذي اندن سورلدی بوتلقين
 شه و قاضي ابو الجيب اي دل اولدی تليز كا محقق بل
 الذي قطب الدين ابهری اندن بوکاري ابشت دل و جان دن
 اندن الن دخی نجاشيد دکن دیندر ديمکه ناشيد
 دخی تبريزي شهاب الدين الذي تلقيني جانله اول امين
 دخی سيد جمال اول اهل وفا الذي صدقيه نجه ذوق و صفا
 ويردي برايمه بلك آني ديدى لر زاهد که کيلاني
 الذي کيلاني دن بلك اودخی خلوقی بعنی اول محمد اخی
 عمر خلوقی دخی اندن خلوقی مير مردخی بوندن
 کلدي عز الدينه بودم تلقين بربرندن يتشدي بو ايین
 کلدي صدر الدينه که خياي طولود خلق ايچند خوش نا
 ويردي اولد اغي سيد هانی ناي عجاوولی شرواني

پیر محمد یثدی عیایه ایردی او پیره اندن سرمایه
 جلبی اق سرای ایردی اکا سرتوحیدی بلکه ویردی اکا
 ایردی سنبل سنانم بولسار کلدی اندن برو ایشتای یار
 ایردی یعقوب افندی اندن ایشدو کانی بوسف جانن
 کلدی اندن بزم افندی بزمه تربیتله کتوردی کندیمزه
 قطب افاق مرشد کامل سرتسبحانیه عارف و وصال
 اهل دره معین و هم ناصر انی مدح اتمده دلم قاصر
 من خاکم که مدح ایدم انی اکه کشف اولمش علم ربانی
 نامنه دیدیلر حسن انک مرشیدی اولدی بودلوجا نک

حمد لله که عدلیا کلک

بویله بر باد شاهه قول اولک

۴